

The Impact of Criminal Managerialism on the Country's Judicial Criminal Policy (with emphasis on Alternative Sentences of Imprisonment); Challenges and Opportunities.

Seyed Alireza Mir Kamali¹, Nazanin Hajizadeh², Alireza Abdolmaleki^{*2}

1. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Email: sarmirkamali54@gmail.com

2. Ph.D. student, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Email:h.nazanin21@yahoo.com

3. Ph.D. student, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran. Iran

*. **Corresponding Author:** Email: alireza.drab@gmail.com

ABSTRACT

Most recently concepts such as criminal management have become popular in our country's criminal justice system. This term refers to methods that make the criminal justice system more efficient and useful and make it accountable to the public by making optimal use of material and human resources. Among the solutions and results of using this system is the prevalence of quantitative politics in the judiciary as well as the phenomenon of criminal populism. On the other hand, according to statistics, the number of prisoners in the country in 1396 was 289,377, of which only about 33,032 people were sentenced to alternative imprisonment; Therefore, in the criminal justice policy of the country, only 8/5 of imprisonment sentences have been applied with alternatives to imprisonment,

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/jclc.2023.392798.1842

Received:

7 August 2023

Accepted:

31 October 2023

Published:

5 March 2024

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

most of which are limited to alternative fines to imprisonment, and other alternatives to imprisonment have remained almost neglected.

The main question raised is that what are the challenges and opportunities raised in the context of criminal managementism in the desire of the country's judicial criminal policy for alternative punishments of imprisonment? Therefore, in this research, using the descriptive-analytical method and data collection by examining library sources as well as judicial procedure, these cases have been investigated and analyzed, and the results of the research include:

Determining the effects of penal managementism on the criminal justice policy of the country in the area of using alternative punishments of imprisonment, as well as explaining the challenges and dealing with the opportunities to overcome the existing challenges in this regard.

Keywords: Criminal justice Policy, Management, Criminal Populism, Statist, Alternatives to Imprisonment.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions:

Mir Kamali, Seyed Alireza: Conceptualization, methodology, validation, analysis, research and review, resources, writing-original draft, writing-review and editing, supervision, project management.

Nazanin Hajizadeh: Conceptualization, methodology, validation, analysis, research and review, sources, writing-original draft, writing-review and editing.

Alireza Abdolmaleki: Conceptualization, methodology, validation, analysis, research and review, sources, writing-original draft, writing-review and editing.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Mir Kamali, Seyed Alireza, Nazanin Hajizadeh & Alireza Abdolmaleki. "The Impact of Criminal Managerialism on the Country's Judicial Criminal Policy ..." *Journal of Criminal Law and Criminology* 11, no. 22 (March 5, 2024): 187-222.

Extended Abstract

In recent years, a new attitude called criminal managementism in the field of criminal sciences has spread in the criminal justice system of our country, which has a completely managerial nature and she replaces the low-cost and quick-yielding approaches to the costly and time-consuming and slow-yielding approaches in order to optimally use material and human resources and in this way, it makes the criminal justice system more efficient and useful and accountable to the public and also with a managerial approach, it evaluates and measures the risk of committing a crime like other risks in the economic field, insurance, etc and then she manages and does not analyze the crime and its causes and based on this, it can be said that criminal managementism is to increase efficiency and reduce costs caused by criminal proceedings and finally move towards decentralization, privatization, central processing and increasing effectiveness.

Based on this, according to the critics of the penal managerialism approach, one of the potential losses of managerialism is a serious violation of the right to a fair trial, because the goals of effectiveness, efficiency and economy are the negation of substantive justice and in the field of criminal justice, where the main goal is to punish the guilty and acquit the innocent, increasing efficiency is not considered as the highest goal of this collection.

Among the solutions and results of using this system is the prevalence of quantitative policy in the judiciary and also the phenomenon of criminal populism.

On the other hand, according to statistics, the number of prisoners in the country in 2016 was 289/377, of which only 32/033 people were sentenced to imprisonment. Therefore, in the country's criminal justice policy, only 8.5% of prison sentences have been imposed, and most of these few cases are limited to monetary punishment instead of imprisonment, and other alternative punishments have remained almost neglected.

The main question raised is that what are the challenges and opportunities raised in the context of criminal managementism in the tendency of the criminal justice policy of the country to alternative punishments of imprisonment? therefore, in this research, by using the descriptive-analytical method and collecting data by examining library sources as well as judicial procedure, these cases have been examined and analyzed, and the results of the research include: determining the

effects of criminal managementism on judicial criminal policy.

The country is in the field of using alternative punishments of imprisonment, as well as explaining the challenges and providing opportunities to overcome the challenges in this regard.

Among the most important reasons for the emergence and prevalence of managerialism in the criminal justice system, the intensification of pressures caused by interruptions and blockages due to the inefficiency of judicial systems in controlling crime and gaining public trust, increasing crime statistics and fear of crime, delaying proceedings, and unusual costs of criminal proceedings. can be named.

With these words, the implementation of management system programs in the criminal justice system has effects such as the spread of populism and the rule of quantitative politics in the judiciary on the country's criminal justice policy, especially in the area of alternative punishments.

The spread of populist ideas in judicial criminal policy has resulted in the emergence of effects such as the predominance of strict and prison-oriented thinking, the encroachment of the principle of the independence of the judge, the predominance of the concern for ensuring order and security of society, the increase in the speed of proceedings along with the decrease in the quality of criminal proceedings, the lack of special attention to the individual principle Punishments have been made also, the rule of quantification policy in the judiciary (statism in the judicial system of the country) causes effects such as reducing the accuracy and quality of work in dealing with cases in order to speed up the completion of cases and competition in the positive monthly statistics in branches and Court, a significant decrease in the quality of judges' votes in terms of reasoning and textual citations of issued votes, a decrease in the influence of criminal science and criminology in decisions and criminal justice policy of the country and also, the scientific, research and research motivations of the judges have been reduced, despite all the challenges created in the country's judicial criminal policy towards alternative punishments of imprisonment in the framework of the criminal management system, with a positive view, one can find the context of opportunities that can be effective in the direction of the maximum tendency of judges to use these punishments, among these areas, we can mention the application of restorative justice capacities, public participation in the punishment response system based on alternative punishments, and using the positive capacity of the media in this direction.

تأثیر مدیریت‌گرایی کیفری بر سیاست جنایی قضایی کشور (با تأکید بر مجازات‌های جایگزین حبس)؛ چالش‌ها و فرصت‌ها

سید علیرضا میرکمالی^۱، نازنین حاجی‌زاده^۲، علیرضا عبدالملکی^{۳*}

۱. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
Email: samirkamali54@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری، حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
Email: h.nazamin21@yahoo.com

۳. دانشجوی دکتری، حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: alireza.drab@gmail.com: *نویسنده مسئول:

چکیده:

اخیراً مفاهیمی تحت عنوان مدیریت‌گرایی کیفری در نظام عدالت کیفری کشور ما رواج یافته است. این اصطلاح به روش‌هایی اشاره دارد که با استفاده بهینه از منابع مادی و انسانی، نظام عدالت کیفری را کارآمدتر و مفیدتر ساخته و در برابر عموم پاسخ‌گو می‌نماید. از جمله راهکارها و نتایج استفاده از این سیستم، رواج سیاست کمی‌گرایی در قوه قضائیه و همچنین پدیده عوام‌گرایی کیفری می‌باشد. در مقابل بر اساس آمار، تعداد زندانیان کشور در سال ۱۳۹۶، ۲۸۹/۳۷۷ نفر بوده است که از این تعداد فقط در خصوص ۳۲/۰۳۳ نفر مجازات‌های جایگزین حبس اعمال گردیده است؛ بنابراین، در سیاست جنایی قضایی کشور تنها در خصوص ۸/۵ درصد از محکومیت‌های حبس، مجازات‌های جایگزین حبس اعمال گردیده که اغلب همین موارد اندک نیز منحصر به جزای نقدی جایگزین حبس است و سایر مجازات‌های جایگزین حبس تا حدی مطرود باقی‌مانده‌اند. سؤال اصلی مطرح شده این است که چالش‌ها و فرصت‌های مطرح در بستر

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/jlc.2023.392798.1842

تاریخ دریافت:

۱۶ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۹ آبان ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۱۵ اسفند ۱۴۰۲

مدیریت‌گرایی کیفی در تمایل سیاست جنایی قضایی کشور به مجازات‌های جایگزین حبس چیست؟ از این رو، در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و گردآوری داده‌ها با بررسی منابع کتابخانه‌ای و همچنین رویه قضایی، این موارد، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است و دستاوردهای پژوهش شامل: مشخص نمودن آثار مدیریت‌گرایی کیفی بر سیاست جنایی قضایی کشور در حیطه استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس و نیز تبیین چالش‌ها و پرداختن به زمینه فرصت‌هایی برای برون رفت از چالش‌های موجود در این خصوص است.

کلیدواژه‌ها:

سیاست جنایی قضایی، مدیریت‌گرایی، عوام‌گرایی کیفی، آمارگرایی، مجازات‌های جایگزین حبس.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

سید علیرضا میرکمالی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبار‌سنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، مدیریت پروژه.
نازنین حاجی‌زاده: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبار‌سنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش.
علیرضا عبدالملکی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبار‌سنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

میرکمالی، سید علیرضا، نازنین حاجی‌زاده و علیرضا عبدالملکی. «تأثیر مدیریت‌گرایی کیفی بر سیاست جنایی قضایی کشور (با تأکید بر مجازات‌های جایگزین حبس)؛ چالش‌ها و فرصت‌ها». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۱، ش. ۲۲ (۱۵ اسفند، ۱۴۰۲): ۱۸۷-۲۲۲.

مقدمه

در سال‌های اخیر نگرش تازه‌ای را در حوزه علوم جنایی شاهد هستیم که ماهیت آنها به‌طور کامل مدیریتی است. دیدگاه‌های تازه که به جای بحث از تجزیه و تحلیل جرم و علل تحقق آن، با رویکردی مدیریتی، خطر ارتکاب جرم را همانند دیگر خطرهای حوزه اقتصادی، بیمه و... مورد ارزیابی و سنجش قرار می‌دهد و آنگاه مدیریت می‌کند.^۱ از جمله مهم‌ترین دلایل بروز و شیوع الگوی مدیریت‌گرایی در نظام عدالت کیفری، تشدید فشارهای ناشی از وقفه و انسداد به دلیل ناکارایی نظام‌های قضایی در کنترل جرم و جلب اعتماد عمومی، افزایش آمار جرم و ترس از جرم، اطاله دادرسی، هزینه‌های غیرمتعارف رسیدگی‌های کیفری را می‌توان نام برد. در این راستا و با اعمال برنامه‌های نظام مدیریتی در نظام عدالت کیفری، شاهد بروز نتایجی از قبیل، تأکید بر سیستم آمارگرایی در مجموعه نظام قضایی کشور و استفاده از عوام‌گرایی کیفری جهت جلوگیری از متهم نشدن به سهل‌انگاری در امر مبارزه با جرایم، هستیم. به نحو خاص، اعمال این سیستم چالش‌هایی را برای سیاست جنایی قضایی کشور در میزان تمایل قضات دادگاه‌های کیفری در استفاده از انواع مجازات‌های حبس مطرح در قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ و حتی انتخاب نوع خاصی از این مجازات‌ها، به همراه داشته است که از جمله آنها، می‌توان به غلبه تفکرات سخت‌گیرانه و حبس محور، تخدیش اصل استقلال قاضی، افزایش سرعت و کاهش دقت در رسیدگی‌های کیفری و عدم توجه به رعایت اصل فردی کردن مجازات‌ها در حیطه مجازات‌های جایگزین حبس اشاره نمود.

با نگاهی به نیمه پُر لیوان، می‌توان از فرصت‌های حاکمیت نظام مدیریت‌گرایی کیفری بر سیاست جنایی قضایی کشور نهایت بهره را برد. از جمله این فرصت‌ها، می‌توان به کاربست نهادهای عدالت‌ترمیمی و مشارکت مردمی در مجموعه نظام عدالت کیفری و استفاده از ظرفیت رسانه‌ها در این مسیر اشاره نمود. تاکنون مطالعاتی درباره مجازات‌های جایگزین حبس و مدیریت‌گرایی کیفری و تأثیرات آنها بر سیاست جنایی قضایی کشورها به خصوص کشور عزیزمان ایران و چالش‌هایی که در این خصوص وجود دارد صورت گرفته که از جمله آنها می‌توان به مقاله «چالش عدالت و کارایی در گفتمان مدیریت‌گرایی کیفری با تأکید بر حقوق ایران» به قلم راضیه قاسمی کهریزسنگی و محمد فرجیها اشاره داشت که در این مقاله با تعمق در پیامدها و جلوه‌های مدیریت‌گرایی به چالش عدالت و کارایی در عرصه مداخلات کیفری پرداخته و به ترسیم ابعاد نظری و عملی چالش مذکور در نظام‌های قضایی

1. Eugene McLaughlin, John Muncie, *The Sage Dictionary of Criminology* (Sage Publications, 2001), 251.

با تکیه بر روش تحلیل اسناد و قوانین موجود بدان می‌پردازد که نتایج این پژوهش حاکی از آن است که تأکید بر افزایش خروجی‌ها، مختومه محوری و آمارگرایی که بارزترین نمادهای کارایی‌اند، هرچند در ظاهر منجر به افزایش تعداد پرونده‌های بسته شده اما افزایش دقت و کیفیت در رسیدگی‌های قضایی را به دست نداده است. وجه تمایز این پژوهش با پژوهش حاضر در این است که ما هنگامی که رواج پدیده عوام‌گرایی را به‌عنوان یکی از آثار مدیریت‌گرایی کیفری بر سیاست جنایی قضایی به خصوص در حیطه مجازات‌های جایگزین حبس بررسی می‌کنیم چالش‌های بیشتر و کلی‌تری را در این خصوص تبیین کرده‌ایم؛ و نیز می‌توان به مقاله «سیاست جنایی قضایی ایران در رابطه با مجازات‌های جایگزین حبس» به قلم داود خاکسار و دکتر حسین غلامی اشاره داشت که در این مقاله چگونگی اثر پذیری سیاست جنایی قضایی از سیاست جنایی تقنینی با تحلیل آرای به دست آمده روشن شده و پژوهشی کاربردی ارائه شده و یافته‌های حاصل از این تحقیق بیانگر آن هستند که در حال حاضر سیاست جنایی قضایی ایران در رابطه با مجازات‌های جایگزین حبس، فاصله معناداری از سیاست جنایی تقنینی دارد؛ تنها در ۵/۶ درصد از تمام پرونده‌هایی که امکان دریافت جایگزین حبس را دارند، چنین واکنش‌هایی اعمال می‌شود که این موارد در پژوهش ما به روشنی بیان شده و با این تفاوت که ما در این پژوهش به طور کلی به تأثیر مدیریت‌گرایی کیفری بر سیاست جنایی قضایی کشور با تأکید بر مجازات‌های جایگزین حبس پرداخته‌ایم. با توجه به اینکه در مقاله ما تأثیر یک پدیده بر پدیده دیگر مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است باید به طور طبیعی هم تأثیرات مثبت و هم تأثیرات منفی مورد توجه قرار گیرد ولی از آنجا که در پژوهش «مقایسه تطبیقی تأثیر مجازات زندان با مجازات‌های جایگزین در پیشگیری از جرم» به تأثیرات مثبت مجازات‌های جایگزین حبس از طریق مقایسه نتایج این نوع از مجازات‌ها با مجازات حبس پرداخته شده است و نتایج این تحقیق نشان می‌دهد مجازات‌های جایگزین در پیشگیری و اصلاح مجرمین نسبت به مجازات حبس مؤثرتر می‌باشند به همین دلیل در پژوهش حاضر از اطاله کلام در این خصوص خودداری کرده و ابتدا با بررسی مفهوم‌سازی نظری از «مدیریت‌گرایی کیفری»، «سیاست جنایی قضایی» و «مجازات‌های جایگزین حبس» به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که آثار مدیریت‌گرایی کیفری بر سیاست جنایی قضایی در خصوص مجازات‌های جایگزین حبس چیست؟ در بخش بعد چالش‌هایی که در بستر مدیریت‌گرایی در تمایل سیاست جنایی قضایی کشور به مجازات جایگزین حبس به وجود آمده را تبیین کرده‌ایم و در نهایت در بخش آخر با نگاهی مثبت اندیشانه در حیطه گرایش سیاست جنایی قضایی کشور به مجازات‌های جایگزین حبس در بستر نظام مدیریت‌گرایی کیفری زمینه فرصت‌هایی را که در

راستای گرایش حداکثری قضات به استفاده از این مجازات‌ها می‌تواند تأثیرگذار باشد، پرداخته‌ایم.

۱- مفاهیم و تعاریف

در اصل جهت‌آشنایی و ورود به یک مبحث کلی، ابتدا بایستی مفاهیم و اصطلاحات به‌کاررفته در آن پژوهش برای مخاطبان شرح و توضیح داده شود. در این پژوهش نیز، راه معمول همین بوده و به پیروی از این شیوه‌پسندیده، در این مبحث جهت‌آشنایی مقدماتی با موضوع اصلی پژوهش، ابتدا به مفهوم شناسی و شناخت مفهوم اصطلاحات پژوهش، از جمله مفهوم «مدیریت‌گرایی کیفری»، «سیاست جنایی قضایی» و «مجازات‌های جایگزین حبس» پرداخته می‌شود.

۱-۱- مدیریت‌گرایی کیفری

مفهوم «مدیریت‌گرایی»^۲ به روش‌هایی اشاره دارد که نظام عدالت کیفری را کارآمدتر و مفیدتر می‌سازد و در برابر عموم پاسخگوتر می‌نماید تا به‌زعم خود از منابع مادی و انسانی استفاده بهینه نماید. این رهیافت ناشی از افول ایده «اصلاح و درمان»^۳ و احیای «ناتوان‌سازی»^۴ با تغییر نگرش نسبت به افراد فرودست جامعه همراه بوده است.^۵ به‌زعم برخی، راهبرد مدیریت‌گرایی، ابزاری مفید و مناسب برای دستیابی به اهداف عالی عدالت است به نحوی که آن را ابزار و وسیله‌ای برای عقلانی‌سازی عدالت با اتکا به اصول مدیریت و اقتصاد در اداره دادگاه‌ها توصیف می‌کنند.^۶ رویکرد مدیریت‌گرایی، رویکردهای کم‌هزینه و زودبازده را جایگزین رویکردهای هزینه‌بر و زمان‌بر و دیربازده می‌نماید و به همین روی، نظام عدالت کیفری، کارایی و اثربخشی اقدامات خود را در طرح‌های ضربتی، آمار بالای پرونده‌های کیفری و سرعت در دادرسی و افزایش شمار مجرمان به دام افتاده، خلاصه می‌کند تا از طریق کمیت و آمار عملکرد خود را مطلوب و مناسب جلوه دهد. نظام عدالت کیفری مبتنی بر این رویکرد، به یک‌نهاد اقتصادگرا تبدیل شده و اولویت اصلی آن، اداره مؤثر و کارآمد این نظام است. گزارش‌های مبتنی بر شیوه‌های مدیریتی نهادهای عدالت کیفری سرشار از صورت‌انگاشت‌ها، نمودارها، ارزیابی‌های فنی و مقیاس‌های

2. Managerialism

3. The Correction and Treatment of Delinquents

4. Incapacitation

۵ . امیر پاک‌نهاد، سیاست جنایی ریسک‌مدار (چاپ اول، تهران، میزان، ۱۳۸۸)، ۱۱۷.

6. Darryl K, Brown, The reverse effects of efficiency in criminal process (Virginia Law Review, Vol. 100 Virginia Law Review, Vol. 100 No.183.2014), 114.

اثر بخشی است اما در عمل فقط حاوی مطالب کمی و آمار است.^۶ بر همین اساس، مدیریت‌گرایی کیفری^۸ عبارت است از افزایش کارایی و کاهش هزینه‌های ناشی از رسیدگی کیفری و در نهایت حرکت به سمت تمرکززدایی، خصوصی‌سازی، پردازش محوری و افزایش اثر بخشی.^۹

در ایران، طرح‌های ضربتی نیروی انتظامی در مواردی همانند طرح عفاف و حجاب، دستگیری فروشندگان مواد مخدر و زورگیران و نیز پیش‌بینی و صدور تصویب‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها در دستگاه قضایی مبنی بر تعیین کف و حداقل تعداد پرونده‌های رسیدگی شده ماهانه برای شعبه‌های کیفری اعم از دادسرا و دادگاه کیفری و تعیین بهره‌وری برای قضاتی که مازاد بر این کف در ماه، پرونده‌هایی را به نتیجه و سرانجام رسانده‌اند، همه در راستای رویکرد مدیریت‌گرایی و اهمیت نگرش کمی به عوض کیفیت رسیدگی است.^{۱۰}

۱-۲- سیاست جنایی قضایی

در سال ۱۹۸۳ خانم دلماس مارتی^{۱۱} در کتاب «مدل‌ها و جنبش‌های سیاست جنایی»،^{۱۲} مراد از سیاست جنایی را «مجموعه روش‌هایی که هیأت (پیکر) اجتماع با توسل به آنها، پاسخ به پدیده مجرمانه را سازمان می‌بخشد»،^{۱۳} دانست. سیاست جنایی قضایی به معنای مضیق، در تصمیم‌ها و عملکردهای دادگاه‌ها منعکس است. پس از آن که قانون‌گذار، سیاست جنایی خود را در قالب قوانین پیاده کرد، این قوانین و پیام‌های قانون‌گذار، به صورت‌های متفاوتی درک و پذیرفته می‌شود. قانون به تبیین اصول و مبانی کلی نظام کیفری یک جامعه پرداخته و تفسیر و تطبیق آن را در موارد خاص به قضات محاکم واگذار نموده است. این امر یعنی روح بخشیدن به الفاظ بی‌روح قوانین و فعلیت بخشیدن به آنهاست.^{۱۴} به بیان دیگر، سیاست جنایی قضایی یعنی سیاست جنایی تقنینی آن‌طور که مورد برداشت، تفسیر و عمل

۷. جان پرت، عوام‌گرایی کیفری، بسترها، عوامل و آثار، برگردان هانیه هزبرالساداتی (تهران: میزان، ۱۳۹۲)، ۱۵۲.
8. Penal managerialism

۹. راضیه قاسمی، محمد فرجیها، چالش عدالت و کارایی در گفتمان مدیریت‌گرایی کیفری، آموزه‌های حقوق کیفری، ۳۰. (۱۳۹۴)۹

۱۰. سعید قماش، انور احمدی، «بسترهای پیدایش عوام‌گرایی در دادرسی کیفری»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۵ (۱۳۹۷)، ۳۱.

11. Mireille Delmas- Marty

12. Mode\`les Et Mouvements de Politique Criminella

13. Mireille Delmas Marty, Mode\`les. Et Mouvements de Politique (Criminella. Economica, 1983), 256.

۱۴. جلال‌الدین قیاسی، مبانی سیاست جنایی حکومت اسلامی (چاپ اول، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۵)، ۲۹.

قضات قرار می‌گیرد.

بر این اساس نحوه دریافت و برداشت مقام‌های قضائی از مقررات سیاست جنائی تقنینی^{۱۵} را می‌توان سیاست جنائی قضائی^{۱۶} نامید. به عبارت دیگر سیاست جنائی قضائی به معنای مضیق آن یعنی سیاست جنایی‌ای که در تصمیم‌ها و عملکردهای دادگاه‌های دادگستری منعکس و مندرج است. مع الوصف سابقه قضائی و نحوه نگرش قضات نسبت به قوانین و مقررات می‌تواند آنها را در مواردی از مقصود قانون‌گذار، به‌طور کامل دور ساخته و به سمت اتخاذ و اعمال سیاست جنایی بدیع یعنی سیاست جنایی قضائی سوق دهد.

۱-۳- مجازات‌های جایگزین حبس

در تعریف این نوع از مجازات‌ها باید گفت: مجازات‌های جایگزین حبس^{۱۷} مجموعه‌ای از راهکارها و ضمانت اجراهای کیفری با ماهیت و ساختار معمولاً اجتماع‌محور هستند که به‌منظور اجتناب از تعیین و اعمال مجازات حبس برای آن دسته از مجرمان که اعمال مجازات حبس و نگهداری در زندان برای آنان و جامعه خطرناک، غیرمفید و غیرضروری است، بکار گرفته می‌شود. به بیانی دیگر جایگزین‌های کیفری سالب آزادی بدیلی هستند که یا در دادنامه کیفری یا پس از صدور حکم (در زمان اجرای مجازات) مطرح می‌شود. با این اوصاف بدیلی‌هایی مورد بحث است که قاضی در زمان صدور حکم، حق انتخاب بین اعزام محکوم به زندان و حق انتخاب نسبت به باقی گذاردن زندانی در زندان و خارج کردن او از حبس را دارد؛^{۱۸} بنابراین منظور از مجازات‌های جایگزین حبس، مجموعه‌ای از واکنش‌های جزایی است که می‌توانند جایگزین مجازات حبس شوند. در برخی تعابیر، مجازات‌های اجتماعی و جایگزین حبس به نحو مترادف و به جای یکدیگر استعمال شده‌اند. با وجود این، این کاربرد از انطباق این دو حکایت نمی‌کند، زیرا مجازات اجتماعی تنها شامل واکنش محدودکننده آزادی می‌شود، اما مجازات جایگزین حبس، علاوه بر آن شامل مجازاتی می‌شود که مستلزم نظارت و محدودیت آزادی نیست.^{۱۹}

15. legislative criminal policy

16. Judicial criminal policy

17. Alternative sentences to imprisonment

۱۸. ژان ابول اسال «جایگزین‌های سلب آزادی و برآورد ترازنامه اجرای آنها در حقوق فرانسه»، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، ۳۱ و ۳۲، (۱۳۷۹)، ۵۴۰.

۱۹. جواد ریاحی، مبانی مجازات‌های اجتماعی با رویکرد به سیاست کیفری اسلام، (رساله دکترای، پردیس فارابی دانشگاه تهران، ۱۳۹۲)، ۴۳.

این اساس مقصود از مجازات‌های جایگزین حبس در این پژوهش، همان پنج نوع مجازات احصا گردیده در ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی به‌عنوان مجازات جایگزین حبس می‌باشد.

۲- آثار مدیریت‌گرایی کیفری بر سیاست جنایی قضایی در خصوص مجازات‌های جایگزین حبس

برخی نظریه‌پردازان با پابندی به مفهوم سنتی عدالت، اعتقادی راسخ به تعارض کارایی و عدالت دارند و از این رهگذر به نقد سرسختانه آموزه‌های مدیریت‌گرایی در حیطه حقوق کیفری می‌پردازند. برای مثال، برخی نویسندگان بر این باورند که یکی از ضررهای بالقوه مدیریت‌گرایی خدشه جدی بر حق دادرسی عادلانه^{۲۰} است که خود نوعی عدالت ستیزی است، چرا که اهداف اثربخشی، کارایی و صرفه‌جویی، نافی عدالت ماهوی است. از نظر اینان، زبان مبهم و دست و پا شکسته مدیریت‌گرایی، به‌سادگی می‌تواند مفاهیم پایه‌ای نظام عدالت کیفری را نادیده بگیرد. آنجا که مفاهیمی همچون معامله اتهام^{۲۱} رواج می‌یابد، عقلانیت آن را فقط باید در زبان مدیریت‌گرایی یافت نه در دکترین یا تئوری حقوقی. با اینکه بهبود خدمات‌دهی در حوزه عمومی باوجود منابع محدود، امری مطلوب است، در حوزه عدالت کیفری که هدف اصلی، مجازات مجرم و تبری بی‌گناه است افزایش کارایی به‌هیچ‌عنوان هدف عالی این مجموعه تلقی نمی‌گردد.^{۲۲} با این اوصاف، نظام مدیریت‌گرایی کیفری دارای آثاری بر سیاست جنایی قضایی کشور به‌خصوص در حیطه مجازات‌های جایگزین حبس بوده است که از جمله می‌توان به رواج پدیده عوام‌گرایی کیفری و حاکمیت سیاست کمی‌گرایی در قوه قضائیه اشاره نمود که این آثار، به‌نوبه خود موجد چالش‌ها و آثار غیرمستقیمی نیز بوده‌اند که در این قسمت به تفصیل تشریح می‌گردد.

۲-۱- رواج پدیده عوام‌گرایی کیفری

نشانه‌های اولیه بحث عوام‌گرایی در حیطه حقوق کیفری،^{۲۳} از دهه ۱۹۷۰ به بعد ظهور و بروز یافت. در این دوران، سیاست‌گذاران با توجه به ناکارآمدی الگوهای اصلاحی - درمانی^{۲۴} کیفر در برابر نرخ تکرار جرایم، سخت‌گیری کیفری را چاره کاهش احساس ناامنی و بی‌اعتمادی مردم دانستند.^{۲۵} به اعتقاد

20. Fair Trial

21. Plea Bargaining

۲۲. راضیه قاسمی، محمد فرجیها، پیشین، ۳۰.

23. Penal populism

24. Rehabilitation

۲۵. زرژ بیکا، جرم‌شناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۳)، ۴۵.

باتمز^{۲۶} اکثر سیاست‌مداران با استناد به اینکه عموم مردم رویکرد سخت‌گیرانه دارند، گرایش به شدت عمل کیفری دارند. در صورتی که ممکن است نظر مردم این‌گونه نباشد و تنها از آن جهت که رویکردهای سخت‌گیرانه در راستای اهداف سیاست‌مداران است، آنها وانمود کنند که چنین واکنش‌هایی خواست عموم مردم است.^{۲۷} البته برخی از جرایم، به دلیل پوشش رسانه‌ای و حساسیت گسترده در بین مردم، بیشتر از سایر حوزه‌ها مستعد پذیرش عوام‌گرایی در سیاست کیفری می‌باشد که از جمله این جرایم می‌توان به جرایم نوجوانان، جرایم جنسی و جرایم مواد مخدر اشاره نمود.^{۲۸} بر این اساس عوام‌گرایی کیفری^{۲۹} هنگامی ظهور می‌کند که سیستم عدالت کیفری^{۳۰} برای پاسخ‌گویی به نگرانی‌های عمومی راجع به افزایش نرخ جرایم^{۳۱}، به جای استفاده از راه‌حل‌های منطقی و علمی که مورد تأیید کارشناسان و نخبگان است، به راه‌حل‌های سریع و ساده که هیچ توجیه علمی ندارند متوسل شود. چنین رویکردی سبب می‌شود مبنای علمی، اثربخشی و عادلانه بودن سیاست‌ها نادیده گرفته‌شده و مدیران بخش‌های مختلف دستگاه عدالت کیفری به‌جای یک واکنش مناسب و سازمان‌یافته در رویارویی با پدیده‌های مجرمانه، تحت فشار افکار عمومی^{۳۲} و رسانه‌های گروهی^{۳۳} عموماً به نشان دادن شدت عمل بیش‌تری از خود مجبور شوند تا به سهل‌انگاری در مبارزه با جرم متهم نشوند.^{۳۴} افزایش ترس^{۳۵} و ناامنی در نتیجه بازنمایی رسانه‌ای جرایم، سیاسی شدن جرم، ناامیدی نسبت به الگوهای اصلاحی درمانی و روی‌گردانی دولت‌ها از الگوهای رفاهی به‌عنوان عوامل اصلی ظهور عوام‌گرایی کیفری به شمار می‌آیند.^{۳۶} با این

26. Bottoms

27. A. E. Bottoms, The philosophy and politics of punishment and sentencing. In: Clarkson, C. and Morgan, R. (Eds). The politics of sentencing reform (Oxford: Clarendon Press, 1995), 123.

۲۸. وی رابرتز، جولیان و دیگران، عوام‌گرایی کیفری و افکار عمومی؛ درس‌هایی از پنج کشور، ترجمه زینب باقری نژاد، سودابه رضوانی، مهدی کاظمی جویباری و هانیه هزبر الساداتی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲)، ۶۳.

29. Penal populism

30. Criminal justice system

31. Crime rate

32. public opinions

33. Mass media

۳۴. حسین حسینی، لیدا اسمعیل زاده، «جنبه‌های عوام‌گرایی سیاست کیفری ایران در قبال فساد اقتصادی»، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۱۴، ۵۴ (۱۳۹۳)، ۲۰۲.

35. Fear of crime

۳۶. محمد فرجیها و محمدباقر مقدسی، رویکرد عوام‌گرایی کیفری به عدالت کیفری نوجوانان و جوانان، مجله آموزه‌های حقوقی (دانشگاه علوم اسلامی رضوی)، ۱۴ (۱۳۸۹)، ۵.

اوصاف مراد از عوام‌گرایی کیفری رویکردی است که در آن سیاست‌گذاران و دیگر مقام‌های نظام عدالت کیفری تلاش می‌کنند جهت کسب مقبولیت، سیاست‌ها و برنامه‌هایی را تدوین و اجرا کنند که مطابق و همسو با دیدگاه‌های عامه مردم است و دستاوردهای علمی در مورد میزان کارآمدی و اثربخشی برنامه‌ها و نظرات کارشناسان مورد اعتنا قرار نمی‌گیرد.^{۳۷} در مقابل این اصطلاح، اصطلاح دیگری تحت عنوان «سیاست کیفری پوپولیستی یا عوام‌گرا» قرار دارد. سیاست کیفری عوام‌گرا که در بستر وجود عواملی همچون رسانه‌ای شدن جرم، افزایش ترس و ناامنی، ناامیدی نسبت به الگوهای اصلاح و درمان و تشدید رقابت‌های انتخاباتی ظهور می‌یابد^{۳۸} که با کنار زدن گفتمان‌های نخبه‌گرا بر لزوم مداخلت افکار عمومی و عوام، در کلیه مراحل سیاست جنایی و اجرای راهبردهای آن تأکید می‌کند. در واقع عوام‌گرایی فرایندی است که به‌موجب آن تأثیر گروه‌های طرفدار قانون و نظم و حقوق بزه‌دیدگان بیش از نخبگان و گروه‌های حقوق شهروندی بر سیاست‌های دولت است.^{۳۹}

از جمله ویژگی‌های سیاست جنایی مبتنی بر عوام‌گرایی کیفری می‌توان به تأثیرپذیری از فضای احساسی حاکم بر اجتماع، تأکید بر خواست مردم و شرایط زندگی اجتماعی اشاره نمود.^{۴۰} نفوذ عوام‌گرایی کیفری در عرصه تصمیمات سیاست جنایی قضایی سبب می‌شود، سیاست زدگی اقدامات بر مؤثر و کارا بودن آن غلبه کرده و تأکید نمادین بر استفاده عملی و متناسب از انواع این مجازات‌ها، جایگزین شیوه‌های سنجیده و علمی شود. رواج اندیشه‌های عوام‌گرا در سیاست جنایی قضایی، موجب بروز آثاری از قبیل غلبه تفکرات سخت‌گیرانه و حبس محور، غلبه دغدغه تأمین نظم و امنیت جامعه، افزایش سرعت در رسیدگی‌های کیفری و همچنین عدم عنایت ویژه به کاربست اصل فردی کردن مجازات‌ها شده است که هرکدام از این آثار، تأثیرات غیرمستقیمی بر سیاست جنایی قضایی کشور در حیطه تمایل به استفاده قضات از مجازات‌های جایگزین حبس دارد که در این مبحث، به بررسی و تحلیل آنها خواهیم پرداخت.

۳۷. محمد فرجیها و محمدباقر مقدسی، پاسخ‌های کیفری عوام‌گرایانه به مفاسد اقتصادی، دایره‌المعارف علوم جنایی، کتاب دوم (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۲)، ۱۱۷۵.

۳۸. محمدباقر مقدسی، محمد فرجیها، رویکرد عوام‌گرایی کیفری به جرایم جنسی (مطالعه تطبیقی)، مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۵، ۲(۱۳۹۰)، ۱۱۴.

39. J Prart, *Penal Populism* (London, Routledge, 2007), 35.

40. C Pfeiffer, M Windzio, and M Kleimann, "Media use and its impacts on crime perception, sentencing attitudes and crime policy", (*European Journal of Criminology*, 2(3), 2005), 261.

۲-۱-۱ غلبه تفکرات سخت‌گیرانه و حبس محور

از اولین تفکرات حاکم بر تاریخ حقوق کیفری، پیشگیری کیفری^{۴۱} از بزهکاری است. این پیشگیری، بر اساس اثری که بر همه شهروندان یا شماری از آنان (بزهکاران) می‌گذارد، به دو گونه پیشگیری واکنشی عام و خاص تقسیم می‌شود و بر فرضی مبتنی است که بزهکاران با حسابگری و منطق و با اندیشه‌های آزاد مرتکب جرم می‌شوند.^{۴۲} به دیگر سخن، بر پایه این دیدگاه، مجرمان با رویکردی حسابگرانه و منطقی و پس از ارزیابی منفعت‌ها و زیان‌های بزهکاری به سراغ ارتکاب آن می‌روند؛^{۴۳} بنابراین، تهدید احتمالی و واقعی ناشی از کیفر سبب می‌شود تا مجرمان احتمالی به دلیل مشاهده مجازات مرتکبان جرم و بزهکاران واقعی و به دلیل تجربه کیفر شدن و تحمل رنج و عذاب ناشی از آن، از ارتکاب بزهکاری منصرف شوند. بدین ترتیب، با استفاده از سازکارها و ابزارهای نظام عدالت کیفری، مانند تهدید احتمالی و واقعی به کیفر، حتمیت، قطعیت و سرعت در فرآیند کیفری، می‌توان شهروندان را از ارتکاب بزهکاری نخستین یا دوباره باز داشت.^{۴۴}

بر این اساس در عوام‌گرایی کیفری سیاست‌گذاران برای پاسخ‌گویی به رویدادهای پیش‌آمده از راه‌حل‌های ساده و مدیریت مقطعی مشکلات موجود در جامعه حمایت می‌کنند، از این رو سازکارهای سخت‌گیرانه که نشانگر وحدت میان مردم عادی علیه مجرمان است، از مهم‌ترین تدابیر این رویکرد در مقابله با جرایم است.^{۴۵} مستند ساختن مشروعیت سیاست‌های سخت‌گیرانه به مطالبات عمومی در حالی است که به دلیل عدم ارائه اطلاعات تخصصی و علمی به مردم، آنها درک درستی از بسترهای زمینه‌ساز جرایم ندارند.^{۴۶}

بررسی‌ها، ملاحظات و انعکاس انتظارات عموم و همچنین خواص جامعه به دستگاه قضایی مبین این نکته است که با اکثر مجرمان صرف‌نظر از نوع جرم با اعمال مجازات حبس برخورد قانونی به عمل آید. حتی در برخی موارد ضابطان قوه قضاییه از عملکرد قضات اعلام نارضایتی می‌نمایند و به دستگاه قضایی انتقاد دارند که ما مجرمین را دستگیر می‌کنیم و آنان آزاد می‌کنند، آدم بد ما هستیم و آدم خوب

41. Penal Prevention

۴۲. حسین غلامی، تکرار جرم (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۸۲)، ۸۵.

۴۳. نسرین مهرا، «کیفر و چگونگی تعیین آن در فرآیند کیفری در انگلستان»، مجله تحقیقات حقوقی، ۴۵۰، (۱۳۸۶)، ۶۸.

۴۴. منوچهر خزائی، فرآیند کیفری (مجموعه مقالات)، (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۷)، ۱۴۶.

45. J. S. Rosenberger, V. J. Callanan, "The influence of media on penal attitudes", *Criminal Justice Review*, 36(4), 2011, 440.

۴۶. حسین حسینی، لیدا اسمعیل زاده، پیشین، ۲۱۷.

آنان هستند.^{۴۷} به عبارتی نگاه مردم به مقوله جزا نگاهی حبس محور است و در اصل چنین توقعی از قضات دارند. هنوز در نگاه خیلی‌ها اگر یک قاضی در احکام خود حکم به حبس بدهد، کارکشته و اگر مجازات جایگزین را ابلاغ کند، ناوارد به حوزه کارش است، شبیه همان نگاهی که در حوزه درمان وجود دارد که اگر پزشکی داروی زیاد تجویز کند حاذق و در غیر این صورت بی‌تجربه است.^{۴۸} مجازات‌گرایی^{۴۹} آحاد جامعه در تصمیم قضات نیز مؤثر می‌افتد و قضات جهت تسکین افکار عمومی و جلب رضایت آنان در مواردی دچار عوام‌گرایی کیفری^{۵۰} می‌شوند و همسو با افکار عمومی نسبت به تعیین مجازات، اغلب به حبس اقدام می‌کنند و این امر یکی از عوامل افزایش جمعیت کیفری زندان‌هاست. در این مسیر، لازم می‌نماید که رسانه‌ها، با آگاهی دهی و فرهنگ‌سازی مناسب در قالب برنامه‌های مختلف، بسترهای مناسب جهت تعدیل این افکار مجازات‌گرا و سزاگرایانه را در اذهان عمومی فراهم نمایند.

در این راستا یکی از ایرادهای اساسی که منتقدان عوام‌گرایی کیفری به سیاست‌های عوام‌پسند وارد می‌کنند بی‌توجهی به یافته‌های علمی در سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری بر اساس ملاحظات عامه‌پسند و فاقد مبنای علمی است. این رویه به‌ویژه در مورد سیاست‌های کیفری که بلافاصله پس از وقوع جرم‌های خشونت‌بار و تحریک احساسات عمومی اتخاذ می‌شود، آشکارا دیده می‌شود. تجربه نشان داده که پس از وقوع حوادث جنایی مهم سیاست‌گذاران کیفری و مجریان قانون بر تدابیر سرکوبگرانه و از نگاه مردم راضی‌کننده تأکید می‌ورزند.^{۵۱}

در حیطه سیاست جنایی قضایی و با تأثیرپذیری از این دیدگاه عوام، برخی از پژوهش‌هایی که درباره نگرش قضات به اهداف واکنش‌های جزایی انجام شده، حاکی از این است که گرایش به هدف ارعایی واکنش جزایی در میان قضات کشور ما بسیار زیاد بوده، یکی از مهم‌ترین اهدافی که قضات در تعیین واکنش جزایی مدنظر دارند، به خود اختصاص می‌دهد؛^{۵۲} بنابراین بر نظر عده کثیری از قضات، هرچه

۴۷. سید محمود میرخلیلی و دیگران، «بررسی عوامل قضایی افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها»، فصلنامه راهبرد، ۲۶، ۸۲ (۱۳۹۶)، ۱۰۴.

۴۸. حسین میر محمدصادقی، روزنامه همشهری، ۹۵/۱/۲۴، نک: www.newspaper.hamshahri.org/archive

49. Punitivieism.

50. Criminal populism.

۵۱. محمد فرجیها، محمدباقر مقدسی، پیشین، ۷.

۵۲. علیرضا مختاری، سنجش اهداف واکنش جزایی در دادگاه‌های اصفهان و شیراز (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده

حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، ۱۳۸۷)، ۶۹.

مجازات، درد و رنج و مشقت کمتری را بر مجرم تحمیل کنند، کارایی و مطلوبیت کمتری دارد و مورد اعتماد دادرسان نیز نمی‌باشد.

بررسی کمیت و کیفیت آراء در خصوص مجازات‌های جایگزین حبس نشان می‌دهد که قوانین موجود فراتر از هوش علمی، معیارهای اخلاقی و میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی قضات هستند. هنگامی که بدون توجه به آسیب‌های زندان به مجازات حبس حکم داده می‌شود و یا بدون توجه به نوع جرم و شخصیت متهم حکم صادر گردد، مفهوم بی‌تفاوتی اجتماعی^{۵۳} عینیت بیشتری پیدا می‌کند، بی‌تفاوتی از یکسو حاصل عدم آگاهی از آموزه‌های نوین جرم‌شناسی و کیفرشناسی است و از سوی دیگر نشانه فاصله گرفتن ساختارهای قوه قضائیه از بطن اجتماع است. بی‌تفاوتی نسبت به مجرم و تشدید آسیب‌ها با بد مجازات کردن یک معضل ایدئولوژیک، یک بحران اخلاقی، علمی و آموزشی است. این مشکل در ادامه گسترش انواع آسیب‌های اجتماعی در ایران به قشر قضات نیز رسیده است، با این تفاوت که نتیجه این بی‌تفاوتی تنها کمک نکردن و بی‌تفاوت بودن به شخص آسیب‌دیده نیست بلکه پیامد آن تشدید آسیب و بحران است. بی‌تفاوتی اجتماعی یعنی عدم احساس مسئولیت نسبت به سرنوشت متهم، عدم توجه به پیامدهای نوع مجازات انتخابی، عدم توجه به آموزه‌های نوین علمی، عدم توجه به معضلات اجتماعی و مشکلات مردم، بی‌تفاوتی اجتماعی یعنی وضعیت کنونی زندان‌های ایران! بی‌تفاوتی در این شکل آسیبی است مختص روابط انسانی (رابطه قاضی با متهم)، بی‌اعتنایی به احساسات و عواطف انسانی، فقدان همدلی و مشارکت اجتماعی، بی‌تفاوتی نسبت به هنجارها و رفتارهای ترویجی، فردگرایی نسبت به مسائل بیرونی، بی‌تفاوتی نسبت به علوم و آموزه‌های نو، بی‌اهمیت شدن سرنوشت انسان‌ها و ... این وضعیت مختص جوامع و فرهنگ‌های در حال گذار است و بر اثر ضعف آموزش، ضعف تعلیم و تربیت، شهرنشینی، سرخوردگی و بی‌اعتمادی، روزمرگی و ... شکل می‌گیرد.^{۵۴}

تغییر نگرش افکار عمومی جامعه به طور عام و قضات و وکلا و متصدیان مرتبط با قضا و کیفر به طور خاص، مبنی بر پرهیز از کیفرگرایی محض، چنانچه افکار حقوقی به سمت یافته‌های نوین جرم‌شناسی و کیفرشناسی که امیرالمؤمنین علی (ع) این آموزه‌ها را مبنای سیاست جنایی قضائی اسلامی خود قرار

53. Social Apathy

۵۴. داود خاکسار، حسین غلامی، «سیاست جنایی قضایی ایران در رابطه با مجازات‌های جایگزین حبس»، مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۱(۱)، (۱۳۹۷)، ۱۵۴.

داده بوده، هدایت نماییم، به وقوع پیوستن این رویداد بزرگ مستلزم پیوند بین دانشکده‌های حقوق و محاکم قضائی کیفری بوده تا از استحکام این پیوند، من بعد در دانشگاه‌ها به علوم جرم‌شناسی و کیفر شناسی و جامعه‌شناسی جنایی و آموزه‌ها و دستاوردهای جدید آنها اهمیت فراوانی داده، دانشجویان حقوق را به تفکر در فلسفه وجودی مجازات‌ها، حق بر مجازات نشدن و احترام به کرامت والای انسانی آموزشی داده تا روح آنها را از کیفرگرایی مطلق تلطیف نموده و افکار نوین اصلاحی و تربیتی را جایگزین اربابی تنبیهی صرف نمایم تا در آینده که این دانشجویان لباس فاخر قضاوت و وکالت را به تن می‌نمایند، به دور از هرگونه اندیشه‌های مستبد و کیفرگرا درصدد اصلاح و درمان مجرمین در راستای حفظ حقوق شهروندان و احترام به آزادی‌های مشروع برآیند. بر این اساس به جرأت می‌توان گفت اگر آموزش نیمی از حقوق کیفری به بررسی جرایم و ارکان تشکیل دهنده آنها و مسئولیت کیفری مرتکب اختصاص می‌یابد، تعیین کیفر بر اساس قانون و اصول حاکم بر آن نیمه دیگر آن است که اهمیتی کمتر از نیمه نخست ندارد. در آموزش حقوق کیفری ایران بیشتر بر نیمه نخست آن تمرکز و تأکید شده است. آنچه مهم تلقی شده این است که دانشجوی حقوق با انواع مهم‌ترین جرم‌ها و ارکان آنها آشنا شود و بحث جرائم بیشتر مطرح شده است تا کیفرها. این امر که چه عامل‌هایی بر کیفردهی اثرگذارند به شکل نظام‌وار آموزش داده نمی‌شوند.^{۵۵}

۲-۱-۲- تخدیش اصل استقلال قاضی

استقلال قضایی^{۵۶} بدین معنی است که دادرس در صدور رأی، قانون را ملاک قرار داده و هیچ مقامی اعم از نمایندگان مجلس، رئیس‌جمهور و حتی رئیس قوه قضائیه یا سایر مراجع قضایی حق اعمال محدودیت و فشار مستقیم یا غیرمستقیم بر دادرسی و صدور حکم نداشته باشند. همچنین بُعد دیگر استقلال قاضی ایجاب می‌کند، تحت تأثیر افکار عمومی قرار نگرفته و در برابر آن تا زمانی که بر مبنای معیاری قانونی شکل نگرفته، مستقل عمل نماید؛^{۵۷} با این حال، در برخی موارد میزان توجه و حساسیت مردم نسبت به واکنش‌های عدالت کیفری سبب می‌شود تحت تأثیر رویکردهای عوام‌گرا، با توجیه اقناع هرچه سریع‌تر افکار عمومی، اصل استقلال قضایی مخدوش گردد. حال آنکه هرچند رسیدگی به یک

۵۵. فیروز محمودی جانکی، «توجیه مداخله کیفری؛ اصول و ضرورت‌ها»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱، ۳(۱۳۹۲)، ۶۶۷.

56. The Independence of Judges

۵۷. محمود آخوندی، آیین دادرسی کیفری، جلد چهارم، (قم: نشر اشراق، ۱۳۷۹)، ۱۲۴.

پرونده ممکن است سبب برانگیختن مباحثات عمومی و رسانه‌ای شود؛ اما دادرسی عادلانه اقتضای آن را دارد که قاضی بدون در نظر گرفتن فضای احساسی و نگران، حاکم بر جامعه و فارغ از هرگونه نفوذ و فرار مسئولین قضایی و غیرقضایی، اقدام به صدور حکم نماید؛^{۵۸} بر این اساس افکار عمومی یک متغیر مهم در شکل‌دهی واکنش به جرم و بی‌نظمی است. در واقع برخی استدلال می‌کنند که از سال ۱۹۹۰ به بعد، افکار عمومی درباره قانون و نظم، نفوذ گسترده‌ای روی سیاست کیفری و به‌ویژه میزان مجازات داشته است. افکار عمومی ممکن است از راه انتخابات، نظرسنجی‌های عمومی، گروه‌های هدف و گاهی با فشارهای مستقیم وارد شده بر قاضیان بیان شود. قاضیان، پیوسته از مردم ناراضی جامعه، نامه‌هایی را دریافت می‌کنند که حاوی شکایت آنان درباره مجازات است، بیشتر به خاطر اینکه میزان مجازات از سوی این مردم، خیلی کم تلقی می‌شود.^{۵۹} بر این اساس، رواج عوام‌گرایی کیفری به نحو مستقیمی موجب تخدیش اصل استقلال قاضی، به ویژه با تأثیرگذاری بر نظر آنها در خصوص تمایل به استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس در جرایم صورت پذیرفته در جامعه خواهد شد.

۳-۱-۲ غلبه دغدغه تأمین نظم و امنیت جامعه

سیاست اصلاح و بازپروری بزهکاران که توسط مکتب دفاع اجتماعی^{۶۰} مطرح گردید، بعد از مدتی با انتقادات جدی روبرو گردید. از یک طرف نظام عدالت کیفری متهم به ملایمت و تساهل با بزهکاران گردید و از طرفی دیگر برنامه‌های اصلاحی و تربیتی که از ناحیه کنشگران نظام عدالت کیفری در راستای بازپروری بزهکاران^{۶۱} صورت می‌گرفت، در عمل دارای نتیجه و بازخورد منطقی نبود و آمارها حکایت از عدم اصلاح بزهکاران داشت؛ زیرا بزهکار به‌جای بازگشت به آغوش جامعه، دستگاه عدالت کیفری را به سخره می‌گرفت و چون از قبل در خصوص اعمال مجازات همواره با نوعی هراس از مجازات شدن، در ارتکاب جرم تردید داشت، اینک با اعمال مجازات خفیف و نرم، اندک ترسی که از ارتکاب جرم داشت نیز در وی زودوده شد.^{۶۲}

از سویی دیگر بقا و حفظ یک جامعه همواره درگرو امنیت و آرامش روحی و روانی شهروندان است و

۵۸. حسین حسینی، لیدا اسمعیل زاده، پیشین، ۲۳۳.

۵۹. سوزان استون، کریستین پیپر، کیفرشناسی نوین و سیاست‌های تازه، ترجمه فیروز محمودی جانکی و رسول عابد، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۲۱(۱۳۹۰)، ۱۸۵.

60. Social Defense school

61. Rehabilitation of the perpetrators

۶۲. فاطمه قناد، مسعود اکبری، «امنیت‌گرایی سیاست جنایی»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱۸(۱۳۹۶)، ۴۵.

یک جامعه سالم نیازمند تضمین فضای امن زندگی است. معادلات اجتماعی و تعادل جامعه همواره تا جایی می‌تواند به سلامت خود ادامه دهد که یک رفتار مجرمانه این تعادل را به هم نزند. با ارتکاب جرم در بستر جامعه، تضعیف توان و قوای حرکتی آن فراهم می‌گردد و هراندازه که میزان افعال مجرمانه فزونی یابد، امنیت روانی جامعه تحلیل رفته و مقولات ترس از جرم^{۶۳} و هراس اخلاقی در میان افراد انسانی گسترش پیدا خواهد کرد.^{۶۴} بر این اساس به هر میزان که آمار جرایم رو به فزونی نهد به همان مقدار از اعتماد مردمی و رضایت اجتماعی نسبت به دستگاه عدالت کیفری کاسته خواهد شد و به موازات آن ترس از جرم و بزه دیدگی در میان مردم افزایش خواهد یافت؛ بنابراین میان افزایش جرایم و ترس از جرم یک رابطه معقول وجود دارد که بر همین مبنا متولیان نظام عدالت کیفری معمولاً از رسانه‌ای کردن و انتشار آمار رسمی مربوط به افزایش جرایم هراس دارند.^{۶۵}

تأمین امنیت اگر به‌عنوان هدف اولیه و والای سیاست جنایی پذیرفته شود، لازم است که فرآیند اعمال و تحمیل کیفرها نیز متناسب با این موضوع اصلاح شوند و در این صورت دورنمای سیاست جنایی از اصلاح و تربیت و بازپروری بزهکاران تبدیل به سزادهی و سرکوبی مجرمین خواهد شد که بر این اساس سیستم کنترل اجتماعی، چه در بُعد مداخله در وضعیت ماقبل جنایی به‌عنوان عملکرد کنشی پیشگیری از جرم و چه در بُعد واکنش کیفری و اعمال مجازات، بر مبنای عدم تسامح و تساهل در قبال رفتارهای مجرمانه و یا گاهی منحرفانه تعریف و تبیین می‌گردد. نهادهایی چون تخفیف مجازات، تعلیق صدور حکم، آزادی مشروط و تعلیق و تعویق تعقیب تأسیساتی هستند که در صورت اعمال منجر به عدم اجرای کامل و تمام مجازات می‌گردند.

بنابراین باهدف تأمین کامل امنیت شهروندان، اهداف به‌کارگیری وسایل را توجیه خواهند کرد. آنچه در عوام‌گرایی کیفری پررنگ می‌شود این نکته است که جامعه در قبال بزهکاری تنهاست و باید به‌گونه‌ای، خود، از خویشتن حمایت کند. این ترس از بزهکاری، درون جامعه‌ای از طرف فردی که دیگر در این جامعه «خود» شناخته نمی‌شود به عوام‌گرایی منجر می‌شود. در واقع جامعه احساس می‌کند که ویروسی وارد درونش شده است که باید به‌گونه‌ای خارج شود. اینجاست که خود را بزه دیده آن ویروس

63. Fear of crime.

۶۴. فاطمه قناد، مسعود اکبری، پیشین، ۴۰.

۶۵. استغن فارال، جانانان جکسون و امیلی گری، نظم اجتماعی و ترس از جرم در دوران معاصر، ترجمه محمدرضا نیکوکار،

چاپ اول (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲)، ۴۴.

می‌پندارد و پدیده «خود بزه دیدگی»^{۶۶} بروز می‌کند.^{۶۷}

طرفداران مداخله مردم در سیاست‌گذاری کیفری بر این باورند که چون کارشناسان و نخبگان عدالت کیفری بزه دیدگی را تجربه نکرده‌اند، از پیامدهای زیان‌بار جرم آگاهی ندارند و از این رو نمی‌توانند به طور کامل مشکلات و دغدغه‌های بزه دیدگان را درک کنند. در حالی که عموم مردم و به طور خاص بزه دیدگان که با آثار جرم دست‌وپنجه نرم می‌کنند، با درک بهتر و واقعی‌تر پیامدهای جرم، می‌توانند نقش فعال‌تری در تدوین سیاست‌های مؤثر مبارزه با جرم داشته باشند. از این رو عوام‌گرایی کیفری به‌شدت از حرکت‌های توده‌ای و روش‌های مستقیم مداخله مردم در سیاست‌گذاری کیفری مانند همه‌پرسی، تجمع، تظاهرات و راه‌اندازی کمپین حمایت می‌کند.^{۶۸} در این راستا، اصلاح «سرکوبگری عوامانه یا مردم‌پسند»^{۶۹} که از سوی باتمز^{۷۰} ابداع شده، مورد توجه است. این اصطلاح اشاره به سرکوبگری روزافزون دولت‌هایی دارد که معتقدند این سیاست‌ها برای حمایت از مردم است و از آن برای توجیه افزایش مجازات استفاده می‌کنند؛^{۷۱} بنابراین در راستای همین سیاست‌هاست که اغلب قضات نگاهی تساهل‌گرایانه در پس اعمال مجازات‌های جایگزین حبس دارند و به نوعی اعمال این مجازات‌ها را مخالف با تأمین نظم و امنیت جامعه و تجری مجرمین می‌دانند.

در پاسخ بدین نگرش نبایستی از نظر دور داشت که اگر بپذیریم که حقوق کیفری نظم‌دهنده روابط جمعی افراد بشر است این نظم دهی از طریق حاکمیت قانون امکان‌پذیر می‌باشد. حاکمیت قانون به این معناست که تنها نظام قضایی است که باید حل و فصل دهنده اختلافات و دعاوی باشد. نیروی انتظامی و پلیس به‌عنوان حامی افراد جامعه، تنها از بزه دیده، فردی که مورد ضرر و زیان واقع شده، حمایت می‌کند و درعین حال، احساسات جریحه‌دار دار شده جامعه، متهم و پس از آن محکوم را، بیش از آنچه که خطا کرده است، نباید سرزنش و سرکوب کند. این در حالی است که عوام‌گرایی تاب تحمل حاکمیت قانون را ندارد و می‌خواهد فراتر از آن و برای عبرت سایرین، بزهدار را تأدیب کند؛ بنابراین اینجاست که

66. Phenomene de victimization de la societe

۶۷. امین جعفری، اصغر احمدی، «عوام‌گرایی در عرصه سیاست‌گذاری کیفری زیست‌محیطی»، فصلنامه اخلاق زیستی، ۵، ۱۱۵ (۱۳۹۴)، ۷۸.

۶۸. محمد فرجیها، محمدباقر مقدسی، پاسخ‌های کیفری عوام‌گرایانه به مفاسد اقتصادی، دایره‌المعارف علوم جنایی، کتاب دوم (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۲)، ۱۳۹.

69. Populist punitiveness

70. Bottoms

۷۱. سوزان استون، کریستین پیپر، پیشین، ۱۷۳.

نامانی قضایی^{۷۲} در پس فشارهای عوام‌گرایی سر برمی‌آورد. نامانی قضایی شاید عمده تأثیر عوام‌گرایی در سیاست کیفری باشد که همه بازیگران این عرصه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به دیگر سخن، نامانی خود ابزاری سیاسی است، زیرا سیاست‌گذاران جنایی هدف ناامن کردن محیط برای بزهکاران را دنبال می‌کنند. با این حال این نامانی نامحدود همه افراد چه بزهکار و چه غیر بزهکار را دربر می‌گیرد.^{۷۳}

۲-۱-۴- افزایش سرعت همراه با کاهش کیفیت رسیدگی‌های کیفری

برخی از اندیشمندان علوم جنایی، به ویژه بکاریا،^{۷۴} با کنار گذاشتن دیدگاه‌های شدت نگر نسبت به کیفر، آن را مناسب‌ترین راهکار برای کاهش میزان بزهکاری شناسایی کرده‌اند. به باور بکاریا، سرعت در فرآیند کیفری، به ویژه سرعت در اجرای کیفر باعث می‌شود که بزهکاران احتمالی و واقعی، نظام عدالت کیفری را نسبت به بزهکاری سختگیر تلقی کنند و در نتیجه بارگران کیفر و پیامدهای بزهکاری (تاندازه‌ای که امکان دارد) برای دیگران محسوس باشد، زیرا هر چه زمان میان ارتکاب جرم و پاسخ دهی دستگاه عدالت کیفری کوتاه‌تر باشد، ربط دادن برخورد نظام عدالت کیفری با بزه واقع شده در ذهن شهروندان سریع‌تر انجام می‌پذیرد و سبب می‌شود که آنان فوراً یکی را علت و دیگری را معلول به شمار آورند.^{۷۵}

بدین سان، از نظر او محاکمه سریع بزهکاران و سرعت بخشی به اجرای کیفر بر آنان، نقش بسزایی در کاهش میزان بزهکاری ایفا می‌کند. بدین ترتیب، تسریع در فرآیند کیفری بزهکاران احتمالی و واقعی را با نظام عدالت کیفری سریع و قاطع نسبت به بزهکاری آشنا می‌کند؛ به گونه‌ای که این نظام با کشف بزهکاری در کوتاه‌ترین زمان با مرتکبان رفتار مجرمانه برخورد می‌کند.^{۷۶} در این راستا و اغلب تحت تأثیر افکار عمومی، تصمیم‌گیرندگان سیاست جنایی قضایی، در برخورد با پرونده‌های ویژه یا شرایط و اوضاع و احوال خاص، دستورات یا دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌هایی^{۷۷} در خصوص سرعت در روند رسیدگی

72. Insecurite sociale.

۷۳. امین جعفری، اصغر احمدی، پیشین، ۸۰.

74. Cesare Beccaria.

۷۵. سزار بکاریا، جرایم و مجازات‌ها، ترجمه محمدعلی اردبیلی (تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۴)، ۹۶.
۷۶. امیرحسین نیازپور، «سرعت بخشی به فرآیند کیفری: سازکاری برای پیشگیری از بزهکاری»، مجله پژوهش حقوق و سیاست، ۲۸، ۱۲ (۱۳۸۹)، ۳۶۷.

۷۷. از جمله این بخشنامه‌ها، نمونه‌هایی در جرائم مختلف به تفکیک عبارت‌اند از:

- بخشنامه‌های شماره م/۶۰۷۹ مورخ ۱۳۶۹/۸/۷، م/۹۶۸۱ مورخ ۱۳۶۹/۸/۲۰، م/۱۴۹۰۵ مورخ ۱/۷۴/۱۴۹۰۵

به پرونده‌ها صادر نموده‌اند.

هرچند پرهیز از اطاله دادرسی از حقوق اصلی متهم به شمار می‌رود؛ اما در نقطه مقابل، اجتناب از شتاب‌زدگی تحت تأثیر افکار عمومی نیز از حقوق بنیادین متهم و همچنین سایر طرف‌های دادرسی کیفری است. با وجود این در سیاست جنایی ایران، در پاره‌ای موارد دادگاه‌ها به‌سوی تسریع در روند رسیدگی هدایت شده‌اند تا بدین وسیله عزم جدی مسئولان سیاست جنایی در مقابله با جرایم اثبات و از ارزش نقض شده حمایتی نمادین صورت گیرد. چنین راه‌کاری در غالب موارد به نادیده انگاشتن و یا تضییع حقوق اطراف دعوا به ویژه متهمین می‌انجامد؛ به عبارت دیگر، تسریع بیش از اندازه در فرآیند کیفری موج کاهش دقت در رسیدگی، افزایش توجه به نتیجه‌گرایی و تحدید موازین دادرسی عادلانه خواهد شد که مسلماً در درازمدت ناکارآمدی نظام کیفری و بازنمایی منفی از عملکرد آن را به دنبال خواهد داشت.^{۷۸} از سوی دیگر در حیطه مجازات‌های جایگزین حبس نیز، این امر به نوبه خود موجبات عدم توجه و صرف وقت کافی از سوی قضات جهت تشکیل پرونده شخصیت کاربردی از متهم و شناسایی تعیین و انتخاب بهترین نوع از انواع مجازات‌های جایگزین حبس را در راستای تأثیر بیشتر مجازات بر متهم فراهم می‌آورد.

۱-۵-۲ عدم توجه به رعایت اصل فردی کردن مجازات‌ها

در بازپروری بزهکاران، عمده کیفرهایی که بر بزهکار تحمیل می‌گردد، متناسب با شخصیت و میزان استعداد شخص در بازگشت مجدد به جامعه و توان وی در بازپروری^{۷۹} و احترام مجدد به هنجارهای اجتماعی، تعیین شده که می‌تواند از مجازات سالب آزادی تا جزای نقدی و اقدامات تأمینی و تربیتی و جایگزین‌های کیفر حبس در نوسان باشد؛ چراکه هدف از اعمال کیفر اصلاح بزهکار است و هرگاه شخصیت بزهکار در نتیجه اعمال نوع خاصی از مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی به بازپروری ناآل

۱۳۷۴/۱۱/۴ در زمینه جرم تخریب

- بخشنامه‌های شماره ۵۳/۶۳/ب/ش مورخ ۱۳۶۳/۸/۲۲، م/۱۶۳۰۷/۱ مورخ ۱۳۶۹/۱/۲۹، م/۱۶۶۷۱ مورخ ۱۳۷۴/۴/۳۱ در زمینه جرم سرقت.

- بخشنامه‌های شماره ۱۸۷/۱۲۹۹۳ مورخ ۱۳۸۷/۱۲/۹، ۱۳۸۷/۱۲/۹ مورخ ۱۳۷۶/۲/۱۰ و ۱۳۷۶/۲/۱۰ مورخ ۱۳۸۳/۱۱/۱۴ در زمینه جرایم انتخاباتی (نک: نیازپور، پیشین، ۳۷۶-۳۷۷).

۷۸. امیرحسن نیازپور، «سرعت بخشی به فرآیند کیفری: سازکاری برای پیشگیری از بزهکاری»، مجله پژوهش حقوق و سیاست، ۱۲، ۲۸ (۱۳۸۹)، ۳۶۹.

79. Rehabilitation

آمد، اعمال نوعی دیگر از مجازات، هرچند که خفیف‌تر یا شدیدتر باشند، در دستور کار قرار نخواهد گرفت؛ چراکه باز اجتماعی^{۸۰} که مدنظر بوده حاصل گردیده است.^{۸۱}

در تقابل با این رویکردها، عوام‌گرایی کیفری تلاش می‌کند تا بسیاری از حقوق ویژه‌ای را که عدالت کیفری به زیان شهروندان قانون‌مدار جامعه به مجرمان اعطاء نموده بود، کاهش و یا حذف کند و در این راه به دیدگاه اکثریت مردم که ملایمت‌های دستگاه عدالت کیفری با مجرمان را بی‌عدالتی می‌دانند استناد می‌کند.^{۸۲} علنی و رسانه‌ای شدن برخی از جرایم، موجب حساسیت، توجه و پیگیری افکار عمومی به قضیه شده و همین موضوع سبب گرایش سیاست‌گذاران عوام‌گرا به راه‌کارهایی می‌شود که برخورد سریع و قاطع با مجرمان را در پی داشته باشد. این در حالی است که برداشت افکار عمومی از جرم و مجازات اغلب متأثر از اطلاعات ناکافی و گاه نادرست ارائه شده به مردم است.

بی‌اعتمادی نسبت به دستگاه قضایی و قضاوت و بسیج افکار عمومی و جهت‌دهی به آن در خصوص این موضوع، نظام قضایی را به پذیرش و دخالت نگرش‌های عامه‌پسند در تصمیم‌گیری قضایی در برخورد با متهمان و مجرمان وادار خواهد کرد، به‌ویژه زمانی که تصمیمات قضایی، وضعیتی را فراهم می‌کند که احتمالاً انتقادات عمومی را در پی داشته باشد؛ بنابراین نظام عدالت کیفری باید به اصول و قواعد حقوق کیفری پایبند باشد و با توسل به شیوه‌های علمی، به کارزار با مسئله معضل جرم و کنترل آن بپردازد تا به اعتماد واقعی و پایدار دست یابد و از نگرش‌های بدبینانه رهایی یابد.^{۸۳}

۲-۲ سیاست کمی‌گرایی نظام قضایی

یکی از مفاهیمی که علی‌رغم بسترهای اقتصادی آن در مدیریت‌گرایی کیفری کاربرد زیادی یافته «کارایی»^{۸۴} است. تعاریف و مفهوم‌سازی کارایی در گفتمان مدیریت و اقتصادچندان متنوع و وسیع است که نمی‌توان شاخصی دقیق و ثابت را برای تعیین کارایی در سیستم کیفری برگزید و آن شاخص‌ها را در تعیین میزان کارایی یک نظام عدالت‌سنجید. از میان مفاهیم کارایی در اقتصاد و مدیریت، شاخص

80. Resocialize

81. Gwen Rabinson, Lian Crown, *Offender Rehabilitation* (first edition, new york: sage publication, 2009), 124.

82. R. Jones, *Populist leniency, crime control and due process* (Theoretical Criminology, 14(3), 2010), 337.

۸۳. سعید قماش، انور احمدی، پیشین، ۴۲.

84. Efficiency

کارایی در تولید، به فضای قضاوت در پرونده‌های کیفری نزدیک‌تر به نظر می‌رسد، چراکه کارایی در این مفهوم، توصیفی از نسبت منابع موردنیاز برای تولید (در مورد دادگاه‌ها، پرونده‌های مطروحه) در مقابل خروجی آن سیستم (در مورد دادگاه‌ها، آرای صادره) می‌باشد. در این سیستم از مقایسه منابع به کار رفته و اخذ نتایج متفاوت در زمان واحد، میزان کارایی به دست می‌آید؛ بنابراین دادگاهی کیفری که در یک روز به پنج پرونده رسیدگی کرده باشد، در مقایسه با دادگاهی که در همین مدت به سه پرونده رسیدگی کرده است کاراتر شمرده می‌شود. البته چه بسا در این محاسبه به دو عامل زیربنایی توجه شود. نخست آنکه ممکن است در یک نظام عدالت کیفری، شاخص تعیین میزان کارایی، کاهش میزان منابع موردنیاز برای پردازش همان تعداد پرونده در زمان گذشته باشد؛ برای مثال، منابع انسانی و مالی کمتری برای همان تعداد پرونده‌ای که پیش از این رسیدگی می‌شده است به کار رود. شاخص دیگر افزایش میزان پرونده‌های مورد پردازش با همان منابع و امکانات سابق است. در این مفهوم کارایی و بهره‌وری می‌توانند معنایی یکسان داشته باشند و به جای یکدیگر استفاده شوند، یعنی زمانی سیستم کیفری به بهره‌وری می‌رسد که پرونده‌های بسته شده بیشتری داشته باشد. امروز شاخص دوم به دغدغه اصلی نظام‌های عدالت کیفری در حوزه مدیریت پرونده‌ها تبدیل شده است. تحقق این امر بسیار پیچیده است، زیرا بستگی به میزان کنترل متغیرهایی متعدد دارد که باعث افزایش کارایی می‌شوند.^{۸۵}

بر این اساس آنچه به طور قطع می‌توان از آن سخن گفت این است که شاخص افزایش کارایی در نظام عدالت کیفری همواره برافزایش سرعت رسیدگی و پردازش تعداد بیشتری از پرونده‌های کیفری در مدت زمان معین و با صرف هزینه‌های کمتر است؛ بنابراین معیار اصلی، آمار پرونده‌های بسته شده هر شعبه است؛ به عبارت دیگر، افزایش کارایی با شعار مقابله با اطاله دادرسی، دوباره کاری، اتلاف منابع و افزایش هزینه‌ها به عدالت کیفری راه یافت تا فرایند کیفری سرعت یابد و در بازه‌های زمانی معین پرونده‌های بیشتری رسیدگی شود و درنهایت، خروج از بحران‌های سیستمی محقق گردد.^{۸۶} تأکید بیش از حد و اندازه مدیران قوه قضاییه بر آمارگرایی و جذب امتیازات سیستمی امروز بزرگترین تهدید قضایی کشور است. آمار بالای پرونده‌ها در محاکم که تعداد آن از سوی مسئولان حدود ۱۵ میلیون پرونده بیان شده است. در همین حال، تأکیدات سال‌های اخیر مسئولان عالی قضایی کشور بر تعیین تکلیف پرونده‌های مسن و افزایش سرعت در رسیدگی‌ها، نگرانی‌هایی را درباره کاهش دقت و توجه بیش از

۸۵. راضیه قاسمی، محمد فرجیها، پیشین، ۳۶.

۸۶. همان، ۳۶.

اندازه به «آمار» ایجاد می‌کند. این نگرانی نه تنها در میان ناظران بیرونی که در بین کارکنان دستگاه قضایی نیز وجود دارد. برای مثال چندی پیش یکی از قضات دادگستری با توجه به کثرت پرونده‌ها و الزام به ارائه آمار خاص در پایان هرماه، از آیات عظام علوی گرگانی^{۸۷} درباره حکم قضاوت کردن در وضعیتی که کثرت پرونده‌های محوله، قاضی را به اشتباه بیندازد سؤال کرده بود.

آمارگرایی در سیستم قضایی کشور، به نوبه خود تبعات و آثار چندی نیز دارد. یکی از مهم‌ترین تبعات، کاهش دقت و کیفیت کار در رسیدگی به پرونده‌ها می‌باشد. سرعت به پایان رساندن و رقابت در مثبت شدن آمار ماهیانه در شعب و محاکم قضایی موجب گردیده است که قضات رسیدگی‌ها را سریع و گاهی بدون ورود به بررسی‌های کارشناسانه جوانب و با نگاه سطحی به ادله اثباتی و دفاعیات و اظهارات طرفین به سرانجام برسانند. اثر منفی دیگر این امر، کاهش چشمگیر کیفیت آرا قضات از جهت استدلال و استنادات متنی آرا صادره می‌باشد. علیرغم آنکه امروز به مراتب بیش از پیش قضات باسواد و عالم در دستگاه قضایی در حال انجام خدمت هستند ولی به دلیل تأکید بر مثبت شدن آمار ماهیانه و سالیانه و سنجش عملکرد آماري شاهد مفید و مختصر نویسی آراء هستیم که گاهی اوقات عالمانه نویسی و حقوقی بودن متن نگارشی آراء را هدف قرار داده است.

تأکید بر افزایش خروجی‌ها، مختومه محوری و آمارگرایی که بارزترین نمادهای کارایی‌اند، هرچند در ظاهر منجر به افزایش تعداد پرونده‌های بسته شده است، افزایش دقت و کیفیت در رسیدگی‌های قضایی

۸۷. متن استفتاء و پاسخ آن، بدین شرح است: «بسمه تعالی حضرت آیت‌الله ... سلام‌علیکم سؤال اول. اگر قاضی بداند که در حالت گرسنگی یا خستگی و امثال این و یا در حالتی که برای قضاوت عجله دارد احتمال خطای او به میزان قابل‌توجهی افزایش می‌یابد و به عبارت دیگر علم اجمالی دارد که در این حالت‌ها نسبت به حالت عادی در تعداد بیشتری از پرونده‌ها دچار خطا می‌شود، آیا قضاوت کردن در این حالت‌ها شرعاً مکروه است یا حرام؟ (لازم به ذکر است که عجله در قضاوت مثلاً درجایی است که به قاضی تکلیف می‌شود که در یک بازه زمانی فرضاً یک‌ماهه باید تعدادی معینی پرونده را به سرانجام برساند در حالی که این تعداد بیش از حد استاندارد است که یک قاضی می‌تواند با دقت و تأمل رسیدگی کند لذا قاضی برای حصول نتیجه در رسیدگی عجله می‌کند).

سؤال دوم. آیا تشویق، دعوت یا امر کردن دیگران (فرضاً هزاران نفر) به انجام یک عمل مکروه حرام است یا خیر؟ پاسخ استفتاء: ۱. اگر علم او به گونه‌ای باشد که بداند در میان پرونده‌های متعدد تعداد زیادی را اشتباه قضاوت خواهد کرد قضاوت در حال خستگی حرام خواهد بود ولی اگر بداند که در میان تعداد زیادی پرونده مقدار کمی را اشتباه می‌کند و پرونده‌ها هم زیاد باشد حرمت ثابت نیست. ۲. اگر تکلیف به انجام تعداد خاصی پرونده در یک بازه زمانی طبیعی و عقلایی باشد مانعی ندارد و الا اگر امر بداند که قاضی دچار اشتباه زیاد می‌شود و این اشتباه مستند به امر است دعوت او شرعاً حرام خواهد بود.»

را به دست نداده است.^{۸۸} با تأکید بر مدیریت‌گرایی، فرایند کیفری فرایندی غربالی است که افزایش آمار خروجی‌ها و پرونده‌های بسته شده، شاخص موفقیت آن ارزیابی می‌شود.^{۸۹}

از سویی دیگر، آمارگرایی به نحو مستقیم موجبات کاهش تأثیر یافته‌های علوم جنایی و جرم‌شناسی در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست جنایی قضایی را فراهم می‌آورد. هرچند امروز با صدور قوانین اخیر التصویب شاهد رشد نگاه اصلاحی و باز اجتماعی شدن متهمان و مجرمین از جمله مجازات‌های جایگزین حبس در سیاست قضایی قوه قضاییه هستیم؛ اما با تکیه بیش از حد بر آمارگرایی‌ها، متأسفانه شاهد کم شدن میزان تأثیر یافته‌های علوم جرم‌شناسی و کاهش تأثیر خروجی‌های علمی جرم‌شناسی در تصمیم‌گیری‌ها و قانون‌گذاری‌ها و در نتیجه سیاست جنایی قضایی بوده‌ایم و این موضوع غیرقابل انکار است که امروز سیاست‌های تقنینی و قضایی بر همین منوال و مدار برگزار می‌گردد. از بُعدی دیگر، تکیه بر آمارگرایی به نحو غیرمستقیم موجبات کاهش انگیزه‌های علمی، پژوهشی و تحقیقی در قضات را فراهم آورد. بدلیل عدم توجه به آیت‌های علمی و پژوهشی که خود برای جامعه علمی حقوقی کشور بسیار آفت بزرگی قلمداد می‌شود و در آینده بهره علمی و روند رشد علمی حقوق را مورد مخاطره قرار خواهد داد و دیگر شاهد رشد اساتید برجسته حقوقی از دامن عدلیه نخواهیم بود، چراکه خواسته مدیران قضایی از ایشان کیفیت و عالمانه بودن رسیدگی‌ها و آراء نبوده و امروز خواسته اصلی از قضات و محاکم آمارهای مثبت ماهیانه و سالیانه است.

۳- فرصت‌های مطرح در بستر مدیریت‌گرایی کیفری در تمایل سیاست جنایی قضایی کشور به مجازات‌های جایگزین حبس

علی‌رغم تمامی چالش‌های ایجاد شده در حیطه گرایش سیاست جنایی قضایی کشور به مجازات‌های جایگزین حبس در بستر نظام مدیریت‌گرایی کیفری، با نگاهی مثبت‌اندیشانه، می‌توان زمینه فرصت‌هایی را یافت که در راستای گرایش حداکثری قضات به استفاده از این مجازات‌ها می‌تواند تأثیرگذار باشد. از جمله این زمینه‌ها می‌توان به کاربرد ظرفیت‌های عدالت‌ترمیمی، مشارکت مردمی در مجموعه نظام پاسخ‌دهی به مجازات‌ها با تکیه بر انواع مجازات‌های جایگزین و استفاده از ظرفیت مثبت رسانه‌ها در این مسیر اشاره نمود.

۸۸. راضیه قاسمی، محمد فرحیها، پیشین، ۳۰.

89. Herbert Packer, "Two Models of the Criminal Process", (Stanford University Press, 1968), 5.

۳-۱- کاربست ظرفیت‌های عدالت ترمیمی

عدالت ترمیمی،^{۹۰} فرایندی است که به وسیله آن همه طرفین دارای نقشی در یک جرم خاص، برای چگونگی برخورد با عواقب بعدی جرم و ضرورت‌های آن در آینده، با مشارکت یکدیگر به راه حلی جمعی می‌رسند.^{۹۱} یکی از ابزارهای نظام عدالت کیفری در راستای اهدافش، مقوله میانجی‌گری کیفری^{۹۲} است.

میانجی‌گری کیفری به معنای وساطت شخص ثالثی بین بزه دیده و بزه‌کار به عنوان اشخاص درگیر در دعوی و اختلاف کیفری به منظور به توافق رساندن، سازش یا مصالحه دادن آنها با هدف احیای هماهنگی و سپس ترمیم خسارات وارده بر بزه دیده می‌باشد که بیشتر طی نشست بین طرفین انجام می‌شود. این شیوه می‌تواند در هر زمانی در طول فرایند عدالت کیفری و تحت نظارت مقام‌های قضایی و یا خارج از این نظام و مستقل از آن به صورت کاملاً مردمی به وقوع بپیوندد.^{۹۳} سیاست‌های ناظر بر افزایش کارایی یعنی همان نظام مدیریت‌گرایی کیفری، این قابلیت را دارد که به شدت بر ماهیت قضاوت تأثیر گذارد؛ به عبارت دیگر، در ادبیات مدیریت‌گرایی، «قضاوت» از روی ضرورت مقارن با کشف حقیقت نیست بلکه به طور ساده به معنای خاتمه دادن به پرونده کیفری^{۹۴} است. در چنین الگویی، توافق طرفین و هدایت پرونده به سوی سازکارهای سازش و میانجی‌گری در جرایم قابل گذشت، بایگانی یا تعلیق تعقیب در مرحله دادسرا و کنترل قضاوت و مدیران در دادرسی به منظور تسریع در تصمیم‌گیری نهایی از جمله سازکارهایی است که احتمال صدور احکام بر مبنای حقیقت را کاهش می‌دهند.^{۹۵}

۳-۲ مشارکت مردمی در مجموعه نظام پاسخ‌دهی به مجازات‌ها با تکیه بر انواع مجازات‌های جایگزین

در ادامه شروع سیاست حبس زدایی در کشورها، ابتدا جایگزین‌هایی تحت عنوان «جایگزین‌های زندان‌های کوتاه مدت» مطرح و وارد قلمرو نظام کیفری شد و حبس‌های کوتاه مدت را از فهرست

90. Restorative justice

91. Van Ness- Daniel, W, Restorative justice around the World, (paper for United Nations crime congress Ancillary meeting, Vienna, Austria, 2000), 2.

92. The Penal Mediation

۹۳. ولی رستمی، «مشارکت مردم در فرایند کیفری (بررسی سیاست جنایی کشورهای غربی)»، فصلنامه حقوق، ۳۷، ۲ (۱۳۸۶)، ۱۰۵.

94. Termination of criminal case

۹۵. راضیه قاسمی، محمد فرحیها، پیشین، ۵۰.

کیفرهای قانونی در بیشتر کشورها حذف نمود؛ زیرا که فساد آنها بیشتر بود. در گام بعد جایگزین‌های مذکور به تدریج توسعه یافت و به صورت مجازات‌های اجباری یا اختیاری به قوانین جزایی کشورهای مختلف وارد شد. این مجازات‌ها به تدریج طیف گسترده‌ای از انواع مجازات‌های جایگزین حبس از جمله آزادی مشروط، خدمات عام‌المنفعه، جریمه نقدی، جزای نقدی روزانه، دوره مراقبت و ... را شامل می‌باشد. در بسیاری از کشورهای جهان، مشارکت داوطلبانه مردم در بازپروری بزهکاران و اجرای مجازات‌های جایگزین نقش مؤثری دارد. امروزه نقش مردم و جامعه در بازپروری و اصلاح بزهکاران از اهمیتی برخوردار است که در کشورهایی مانند آمریکا، سخن از «اصلاح و بازپروری اجتماعی» به میان آمده است. این اصطلاح بر مشارکت مردم در تمامی برنامه‌های مربوط به این موضوع تأکید می‌کند و بیشتر بر جایگاه تعلیق مراقبتی، آزادی مشروط و مجازات‌های جایگزین در مسیر رسیدن به این هدف، تکیه دارد که با کمک و مشارکت مردم به انجام می‌رسد. برنامه‌های اصلاح و تربیت بزهکاران مبتنی بر اجتماع، تأثیر زیادی در جلوگیری از تکرار جرم بزهکاران و تأمین سلامت و امنیت جامعه خواهد داشت و بی‌تردید با غلبه بر تمامی چالش‌های مطرح در این حوزه، درصد بالایی از بزهکاران تحت برنامه‌های نظارت اجتماعی مدیریت خواهند شد.^{۹۶}

۳-۳ استفاده از ظرفیت مثبت رسانه‌ها

رسانه‌ها با داشتن ویژگی‌ای نظیر سرعت انتشار پیام، گستره توزیع پیام، افزایش گیرایی و جذابیت پیام و نیاز نداشتن به صرف هزینه‌های زیاد، از قابلیت شایان توجهی برای نفوذ و تأثیرگذاری بر افکار عمومی برخوردار هستند. تأثیرگذاری بر افکار عمومی و جلب توجه آن، از اهداف رسانه‌ها است. رسانه‌ها از یک سو جزو فرآیندهایی هستند که فرهنگ از دل آن بیرون می‌آید و از سویی دیگر مجموعه‌ای از تفسیرها و تصاویر را می‌سازند که به موضوعات معنا می‌دهد و برداشت‌های عموم از واقعیت را شکل می‌دهند. رسانه‌ها به مردم می‌گویند در مورد چه موضوعی، چگونه و با شدتی بیندیشند و حتی گاهی می‌گویند چه واکنشی نشان دهند. رسانه‌ها دو نقش اساسی در افکار عمومی دارند: اول اینکه با محتوایی که ارائه می‌دهند تصاویر ذهنی و برداشت‌ها از مسائل را شکل می‌دهند و دوم اینکه با منعکس کردن پاسخ‌های مردم به برخی پرسش‌ها از طریق مصاحبه‌های مردمی، تماس‌های تلفنی و یا... نقش نظرسنجی را به

96. Johan Petersilia, Community Corrections, First Published, Newyork (Oxford University Press, 1998), 18-19.

خود اختصاص می‌دهند. این دو نقش مکمل یکدیگرند.^{۹۷}

هرچند بیشتر رسانه‌ها مدعی‌اند که استقلال دارند و وامدار احزاب سیاسی نیستند و آنچه را که بیان می‌کنند بازتاب دیدگاه‌های مردم است، با این حال به ندرت می‌توان رسانه‌ای را یافت که جهت‌گیری سیاسی و ایدئولوژی مشخصی نداشته باشد. رسانه‌های دولتی معمولاً دیدگاه‌های رسمی دولت را بیان می‌کنند. رسانه‌های حزبی و سیاسی نیز دیدگاه‌های موافق اندیشه سیاسی حزب خود را در اولویت قرار می‌دهند. هرچند ممکن است رسانه‌های گروهی در بیشتر مواقع، در بیان اینکه مردم چگونه فکر می‌کنند ناموفق باشند، ولی باین‌حال، در القای این امر به مخاطبان خود که در مورد چه چیزی باید فکر کنند موفق هستند. علاوه بر این، رسانه‌ها از طریق ارائه تصویری نادرست و غیرواقعی از گسترش میزان جرم، بسترهای حمایت عمومی از سیاست‌های سزاگرایانه را فراهم می‌آورند.^{۹۸} رسانه‌ها با انعکاس اخبار مربوط به پدیده جنایی، نگرش خاصی را به مردم تحمیل می‌کند و چگونگی قضاوت و داوری آنان درباره جرم و عدالت کیفری را سازمان می‌دهند. این ابزارهای ارتباطی به سادگی می‌توانند از موضوعی کم اهمیت سوژه‌ای بسیار مهم بسازند و افکار عمومی را نسبت به پدیده‌ای خاص حساس کنند و یا عکس از حادثه‌ای مهم، خبری خنثی و کم اهمیت بسازند. به این ترتیب رسانه‌ها از یک سو توانایی تشدید احساس ناامنی، ترویج بزه‌کاری و تشویق افراد مستعد ارتکاب جرم را دارند و از سوی دیگر با ایفای نقش اطلاع‌رسانی مسئولانه و ترویج الگوهای زندگی سالم می‌توانند در کاهش وقوع جرایم و تأمین احساس امنیت مؤثر باشند.^{۹۹} رسانه‌ها با فرهنگ‌سازی مناسب، بسط و گسترش روحیه گذشت، صلح و سازش، بازدارندگی و در روابط طرفین، می‌توانند در جلوگیری از تورم کیفری و کاهش جمعیت کیفری سهم به سزایی داشته باشند. در بعد قضایی و تأثیر بر قضاوت دادگاه‌های کیفری، رسانه‌ها ظرفیت تأثیرگذاری بر ذهنیت قضاوت در خصوص استفاده حداکثری از اصول و جلوه‌های عدالت ترمیمی در روابط بین شاکی و مجرم و همچنین استفاده حداکثری از مجازات‌های جایگزین حبس در صدور آرا را با تأمین و ساخت

۹۷. علیرضا میرکمالی، نازنین حاجی زاده، کارکردها و چالش‌های رسانه در حیطه مدیریت جمعیت کیفری، دانشنامه مدیریت جمعیت کیفری؛ مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی مدیریت جمعیت کیفری؛ نظریه و رویه، چاپ اول (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۹)، ۲۵۰.

۹۸. محمد فرجیها، محمداقبر مقدسی، «رویکرد عوام‌گرایی کیفری به عدالت کیفری نوجوانان و جوانان»، مجله آموزه‌های حقوقی (دانشگاه علوم اسلامی رضوی)، ۱۴(۱۳۸۹)، ۶.

۹۹. محمد فرجیها، «بازتاب رسانه‌ای جرم»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۶(۲۲(۱۳۸۵))، ۵۸.

برنامه‌های متنوع و اطلاع‌رسانی مناسب دارند.

نتیجه‌گیری:

در سال‌های اخیر نگرش تازه‌ای تحت عنوان مدیریت‌گرایی کیفری در حوزه علوم جنایی در نظام عدالت کیفری کشور ما رواج یافته است که ماهیتی به‌طور کامل مدیریتی دارد و رویکردهای کم‌هزینه و زودبازده را جایگزین رویکردهای هزینه‌بر و زمان‌بر و دیربازده می‌نماید تا به زعم خود از منابع مادی و انسانی استفاده بهینه نماید و همچنین با رویکردی مدیریتی، خطر ارتکاب جرم را همانند دیگر خطرهای حوزه اقتصادی، بیمه و ... مورد ارزیابی و سنجش قرار می‌دهد و آنگاه مدیریت می‌کند و به تجزیه و تحلیل جرم و علل تحقق آن نمی‌پردازد و بر همین اساس می‌توان گفت که مدیریت‌گرایی کیفری عبارت است از افزایش کارایی و کاهش هزینه‌های ناشی از رسیدگی کیفری و در نهایت حرکت به سمت تمرکززدایی، خصوصی‌سازی، پردازش محوری و افزایش اثربخشی. بر این اساس به نظر منتقدین رویکرد مدیریت‌گرایی کیفری یکی از ضررهای بالقوه مدیریت‌گرایی خدشه‌جدی بر حق دادرسی عادلانه است چراکه اهداف اثربخشی، کارایی و صرفه‌جویی، نافی عدالت ماهوی است و در حوزه عدالت کیفری که هدف اصلی، مجازات مجرم و تیرئه بی‌گناه است افزایش کارایی به‌هیچ‌عنوان هدف عالی این مجموعه تلقی نمی‌گردد. با این اوصاف، نظام مدیریت‌گرایی کیفری دارای آثاری از جمله رواج پدیده عوام‌گرایی و حاکمیت سیاست کمی‌گرایی در قوه قضائیه بر سیاست جنایی قضایی کشور به‌خصوص در حیطه مجازات‌های جایگزین حبس می‌گردد. لازم به ذکر است رواج اندیشه‌های عوام‌گرا در سیاست جنایی قضایی، موجب بروز آثاری از قبیل غلبه تفکرات سخت‌گیرانه و حبس محور، تخدیش اصل استقلال قاضی، غلبه دغدغه تأمین نظم و امنیت جامعه، افزایش سرعت رسیدگی همراه با کاهش کیفیت رسیدگی‌های کیفری، عدم عنایت ویژه به اصل فردی کردن مجازات‌ها شده است و همچنین حاکمیت سیاست کمی‌گرایی در قوه قضائیه (آمارگرایی در سیستم قضایی کشور) موجب بروز آثاری از قبیل کاهش دقت و کیفیت کار در رسیدگی به پرونده‌ها به جهت سرعت در به پایان رسانیدن پرونده‌ها و رقابت در مثبت شدن آمار ماهیانه در شعب و محاکم قضایی، کاهش چشمگیر کیفیت آرای قضات از جهت استدلال و استنادات متنی آرای صادره، کاهش تأثیر یافته‌های علوم جنایی و جرم‌شناسی در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست جنایی کشور و همچنین کاهش انگیزه‌های علمی، پژوهشی و تحقیقی در قضات شده است که علی‌رغم تمامی چالش‌های ایجادشده در حیطه گرایش سیاست جنایی قضایی کشور به مجازات‌های جایگزین حبس در بستر نظام مدیریت‌گرایی کیفری، با نگاهی مثبت اندیشانه، می‌توان

زمینه فرصت‌هایی را یافت که در راستای گرایش حداکثری قضات به استفاده از این مجازات‌ها می‌تواند تأثیرگذار باشد. از جمله این زمینه‌ها، می‌توان به کاربست ظرفیت‌های عدالت‌ترمیمی، مشارکت مردمی در مجموعه نظام پاسخ‌دهی به مجازات‌ها با تکیه بر انواع مجازات‌های جایگزین و استفاده از ظرفیت مثبت رسانه‌ها در این مسیر اشاره نمود.

فهرست منابع

- الف) منابع فارسی
- ابول اسال، ژان. «جایگزین‌های سلب آزادی و برآورد ترازنامه اجرای آنها در حقوق فرانسه»، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. مجله تحقیقات حقوقی، ۳۱ و ۳۲ (۱۳۷۹).
- استون و پیپر، سوزان و کریستین. «کیفرشناسی نوین و سیاست‌های تازه»، ترجمه فیروز محمودی جانکی و رسول عابد. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۲۱ (۱۳۹۰).
- آخوندی، محمود، آئین دادرسی کیفری، جلد چهارم (قم: نشر اشراق، ۱۳۷۹).
- بکاریا، سزار. جرایم و مجازات‌ها، ترجمه محمدعلی اردبیلی (تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۴).
- پاک نهاد، امیر، سیاست جنایی ریسک مدار، چاپ اول (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۸۸).
- پرت، جان. عوام‌گرایی کیفری، بسترها، عوامل و آثار، برگردان هانیه هژبرالساداتی (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۲).
- پیکا، ژرژ. جرم‌شناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۳).
- جعفری و احمدی، امین و اصغر. «عوام‌گرایی در عرصه سیاست‌گذاری کیفری زیست محیطی». فصلنامه اخلاق زیستی، ۱۵، ۵ (۱۳۹۴).
- حسینی و اسمعیل زاده، حسین و لیدا، «جنبه‌های عوام‌گرایی سیاست کیفری ایران در قبال فساد اقتصادی»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۴، ۵۴ (۱۳۹۳).
- خاکسار و غلامی، داود و حسین، «سیاست جنایی قضایی ایران در رابطه با مجازات‌های جایگزین حبس»، مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۱ (۱۳۹۷).
- خزائی، منوچهر. فرآیند کیفری (مجموعه مقالات)، (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۷).
- رستمی، ولی. «مشارکت مردم در فرآیند کیفری (بررسی سیاست جنایی کشورهای غربی)»، فصلنامه حقوق، ۳۷، ۲ (۱۳۸۶).
- ریاحی، جواد، «مبانی مجازات‌های اجتماعی با رویکرد به سیاست کیفری اسلام» (رساله دکترا، پردیس فارابی دانشگاه تهران، ۱۳۹۲).
- غلامی، حسین. تکرار جرم، (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۸۲).
- فارال، استفن، جانانان جکسون و امیلی گری، نظم اجتماعی و ترس از جرم در دوران معاصر، ترجمه محمدرضا نیکوکار، چاپ اول (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۲).
- فرجیها و مقدسی، محمد و محمداقبر. پاسخ‌های کیفری عوام‌گرایانه به مفاصد اقتصادی، دایره المعارف علوم جنایی، چاپ دوم (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۲).
- فرجیها و مقدسی، «محمد و محمداقبر. رویکرد عوام‌گرایی کیفری به عدالت کیفری نوجوانان و جوانان»، مجله آموزه‌های حقوقی (دانشگاه علوم اسلامی رضوی)، ۱۴ (۱۳۸۹).
- فرجیها، محمد، «بازتاب رسانه‌ای جرم». فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۲۲، ۶ (۱۳۸۵).
- قاسمی و فرجیها، راضیه و محمد. «چالش عدالت و کارایی در گفتمان مدیریت‌گرایی کیفری»، آموزه‌های حقوق کیفری، ۹ (۱۳۹۴).
- قماش، احمدی، سعید، انور. «بسترهای پیدایش عوام‌گرایی در دادرسی کیفری». فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۵ (۱۳۹۷).
- قناد و اکبری، فاطمه و مسعود. «امنیت‌گرایی سیاست جنایی». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱۸، ۵ (۱۳۹۶).
- قیاسی، جلال‌الدین. مبانی سیاست جنایی حکومت اسلامی، چاپ اول (قم: نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ

- اسلامی، (۱۳۸۵). محمودی جانکی، فیروز. «توجیه مداخله کیفری؛ اصول و ضرورت‌ها». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۳(۱۳۹۲).
- مختاری، علیرضا. «سنجش اهداف واکنش جزایی در دادگاه‌های اصفهان و شیراز». پایان نامه کارشناسی ارشد شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۸۷.
- مقدسی و فرجیها، محمداقبر و محمد. «رویکرد عوام‌گرایی کیفری به جرایم جنسی (مطالعه تطبیقی)». مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۲(۱۳۹۰).
- مهر، نسرین. «کیفر و چگونگی تعیین آن در فرآیند کیفری در انگلستان». مجله تحقیقات حقوقی، ۴۵(۱۳۸۶).
- میرخلیلی، سید محمود و تقی یعقوبی. «بررسی عوامل قضایی افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها». فصلنامه راهبرد، ۲۶(۱۳۹۶).
- میرکمالی و حاجی زاده، علیرضا و نازنین. کارکردها و چالش‌های رسانه در حیطه مدیریت جمعیت کیفری (دانشنامه مدیریت جمعیت کیفری؛ مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی مدیریت جمعیت کیفری؛ نظریه و رویه)، چاپ اول (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۹).
- نیازیور، امیرحسین. «سرعت بخشی به فرآیند کیفری: سازکاری برای پیشگیری از بزهکاری». مجله پژوهش حقوق و سیاست، ۲۸(۱۳۸۹).
- وی رابرتز، جولیان، استالانز لورتا جی، دیوید ایندرمار، مایک هاف. عوام‌گرایی کیفری و افکار عمومی؛ درس‌هایی از پنج کشور، ترجمه زینب باقری نژاد، سودابه رضوانی، مهدی کاظمی جویباری و هانیبه هژبر الساداتی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲).
- (ب) منابع خارجی

- Bottoms, A. E. "The philosophy and politics of punishment and sentencing". In: Clarkson, C. and Morgan, R. (Eds). The politics of sentencing reform. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Brown, Darryl K, "The reverse effects of efficiency in criminal process", Virginia Law Review, Vol. 100 No.183.2014.
- Delmas Marty, Mireille. Mode\`les. Et Mouvements de Politique. Criminella. Economica, 1983.
- Jones, R. "Populist leniency, crime control and due process". *Theoretical Criminology*, 14(3), 2010.
- McLaughlin, Eugene and Muncie, John, The Sage Dictionary of Criminology, Sage Publications, 2001.
- Packer, Herbert, Two Models of the Criminal Process, Stanford: Stanford University Press, 1968.
- Petersilia, Johan, Community Corrections, First Published, Newyork: Oxford University Press, 1998.
- Pfeiffer, C. Windzio, M. and Kleimann, M. "Media use and its impacts on crime perception, sentencing attitudes and crime policy", *European Journal of Criminology*, 2(3), 2005.
- Prrat, J. Penal Populism. London, Routledge, 2007.

- Rabinson, Gwen & Crown, Lian, "Offender Rehabilitation", first edition, new york: sage publication, 2009.

- Rosenberger, J. S. and Callanan, V. J. "The influence of media on penal attitudes". *Criminal Justice Review*, 36(4), 2011.

- Van Ness- Daniel, W, Restorative justice around the World, paper for United Nations crime congress Ancillary meeting, Vienna, Austria, 2000.

www.newspaper.hamshahri.org

This Page Intentionally Left Blank